

Мова — найважнейшы сродак зносін

§ 1. Чалавек і мова. Камунікатыўная функцыя мовы

1. Прачытайце тэкст.

Людзі не могуць існаваць без мовы. Няма ні аднаго віду дзейнасці чалавека, дзе б не выкарыстоўвалася мова. З дапамогай мовы людзі пазнаюць навакольны свет, выказваюць свае думкі, пачуцці, перажыванні, дзеляцца вопытам працоўнай дзейнасці. Ні авалодаць ведамі, ні нават думаць нельга без мовы. Яна дазваляе нам чытаць і разумець кнігі, слухаць і засвойваць тое, што гавораць і пішуць, размаўляць і абменьвацца думкамі з сябрамі, бацькамі, настаўнікамі, знаёмымі і незнаёмымі.

Ці могуць людзі існаваць без мовы? Для чаго ім патрэбна мова?

Якімі прыкладамі са свайго жыцця вы можаце пацвердзіць, што мова — гэта сродак зносін?

2. Прачытайце тэкст. Якія функцыі мовы раскрываюцца ў творах вуснай народнай творчасці?

Нашы продкі — большай часткай непісьменныя людзі — тонка адчувалі слова.

Народ даўно заўважыў, што мова — найважнейшы сродак зносін, і выказаў гэту думку вобразна і даступна: *Невядомая дарога на канцы языка.*

Разумелі людзі і такую функцыю мовы, як уздзеянне, здольнасць слова выклікаць у слухача пэўныя эмоцыі*. Добрае, шчырае слова высока цэніцца ў народзе. Яно ўздывае настрой, надае сілы, дапамагае жыць. Невыпадкова яго параўноўваюць з прадметамі і з’явамі, якія маюць вялікае значэнне ў жыцці чалавека: *Добрае слова далёка чуваць. Ласкавае слова што дзень ясны.*

Але слова можа і балюча параніць. Такое слова асуджаецца ў народзе як найбольшае зло: *Рана загоіцца — злое слова ніколі. Скажаў, як цвік у сэрца ўбіў.*

Слова збліжае, злучае людзей, яно і раз’ядноўвае. Таму народная мудрасць гаворыць: *Як брыдкае слова сказаць, лепш язык выплюнуць* (Паводле А. Каўруса).

3. Прачытайце прыказкі. Як вы разумееце іх сэнс?

1. Хто пытае, той не блудзіць.
2. Добрае слова не забываецца.
3. Куляй патрапіш у аднаго, а трапным словам — у тысяччу.
4. Хто забыў сваіх продкаў — сябе губляе, хто забыў сваю мову — усё згубіў.
5. Скажаў, як жарам у вочы сыпануў.

Запішыце прыказку, якая гаворыць, што мова — гэта найважнейшы сродак зносін. Падкрэсліце ў ёй дзеясловы, вызначце колькасць літар і гукаў у іх.

4. Прачытайце выказванні беларускіх паэтаў пра родную мову, роднае слова.

Дала мне маці гэту мову,
Каб не нямым прыйшоў у свет,
Дала мне маці гэту мову,
Як спадчыну і заповіт.

спадчына [ч]

А. Пысін.

Жывое ў вяках беларускае слова —
Народа душа і народа хвала.

А. Бачыла.

Якое значэнне надаюць роднаму слову, роднай мове паэты?
Запішыце адно з выказванняў (на выбар), падкрэсліце ў ім назоўнікі.

5. Прачытайце тэкст.

Мова жэстаў

Ці думалі вы пра тое, колькі моў вы ведаеце? Але вы нават не здагадваецеся, што ведаеце яшчэ адну мову. І гэта мова жэстаў. Паціснулі плячыма — выказалі сваё здзіўленне, паківалі галавой — пацвердзілі сваю згоду.

Ёсць жэсты, якія сталі міжнароднымі і зразумелымі ўсім. Напрыклад, паднятая рука — гэта просьба чалавека звярнуць на яго ўвагу, адказаць на пытанне. Існуюць і прафесійныя жэсты дырыжораў, спартсменаў, радыстаў і тэлеграфістаў (азбука Морзе), ваенных, будаўнікоў, свяшчэннаслужыцеляў і іншых.

Існуе нават самастойная жэставая мова, якая выкарыстоўваецца ў маўленні глухіх і людзей, што слаба чуюць, з мэтай камунікацыі*.

Аднак прымяненне жэстаў абмежавана. Іх нельга выкарыстоўваць, напрыклад, у цемнаце. А мова слоў служыць людзям у любых умовах і для перадачы любой самай складанай думкі. Вось чаму мова і стала асноўным сродкам зносін паміж людзьмі.

Пра якую мову гаворыцца ў тэксце? Чым гэта мова адрозніваецца ад мовы слоў? Дзе можа выкарыстоўвацца мова жэстаў? Прывядзіце прыклады яе выкарыстання.

Ці могуць жэсты замяніць мову?

Чаму мова слоў з'яўляецца асноўным сродкам зносін паміж людзьмі?

Падзяліце тэкст на часткі, падбярыце і запішыце загалоўкі да кожнай з іх.

Перакажыце тэкст вусна, абапіраючыся на загалоўкі да частак тэксту. Ці дапамаглі яны вам пры пераказе тэксту? Чым дапамаглі?

рэльеф

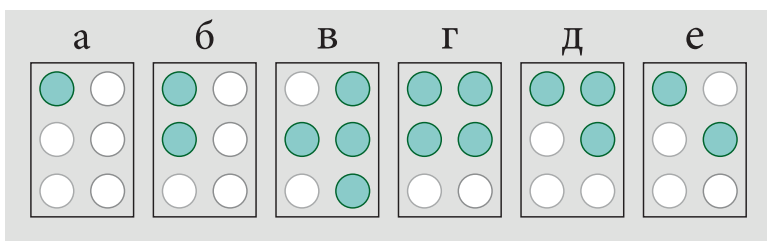
6. Прачытайце тэкст. Адкажыце, што вынайшаў Луі Брайль.
Ці спатрэбілася людзям яго вынаходства? Чаму?

Кнігі для сляпых

У 1829 годзе француз Луі Брайль, які страціў зрок у трохгадовым узросце, распрацаваў спецыяльны шрыфт для сляпых. З тых часоў гэты шрыфт выкарыстоўваецца ва ўсім свеце. У аснову шрыфту Брайль паклаў камбінацыю з шасці кропак. Кнігі для сляпых друкуюцца без фарбы на шчыльнай увільготненай паперы. Літарныя знакі атрымліваюцца выпуклымі, з высокім рэльефам. Яны лёгка прачытваюцца пальцамі рук. Першай кнігай, надрукаванай у 1837 годзе па сістэме Брайля, была «Гісторыя Францыі» (Паводле І. Паўлава).

Разгледзьце малюнак шрыфту Брайля. Ці зразумела, як людзі, якія пазбаўлены зроку, могуць чытаць кнігі? Чаму шрыфт Брайля называюць рэльефна-кропковым?

7. Прачытайце верш. Вызначце тэму і асноўную думку тэксту. Якую ролю слова раскрывае аўтар у вершы?

Ад слова с(е/э)рца халадзее,
Прахо(д/дз)іць сон і забы(ц/цц)ё,
Ад слова рушацца на(д/дз)еі,
Ад слова свеціцца жы(ц/цц)ё.
Ад слова вырастаюць крылы,
А ў с(е/э)рцы стукае любоў,
Ад слова прыбываюць сілы.
Дык не шкадуйце добрых слоў!
С. Грахоўскі.

Запішыце верш, выбіраючы патрэбныя літары з дужак. Падкрэсліце галоўныя члены сказа.

 8. Выкарыстоўваючы інфармацыю параграфа, раскажыце пра ролю мовы ў жыцці чалавека. Можаце пачаць сваё выказванне так: *Хто пытае, той не блудзіць.*